

CONVERSA

DOLORS TANÉ

UNA MESTRA OLOTINA
QUE HA DEIXAT PETJA
A Cerdanya**PRIMERS RELLEUS**

SALVADOR ALSIUS

ENTITATÀMBIT DE
RECERQUES
DEL BERGUEDÀ**ENTREVISTA**

LAIA FONT

RETRAT DE FAMÍLIA

ELS CALL D'ODÈN

PERFILSJOSEP PARRAMON
JAUME ESPELT
NATI BOVER**PATRIMONI**LA CREU DE SANTA
MARIA DE VALLSDESEURAS:
IMATGES DEL
BULLICI I DEL
SILENCILICOPODIS,
PLANTES DEL
PASSAT**INDRET**

GISCLARENY

A PEUDE CAVA AL
QUERFORADAT
EL CARLIT PER
LA RUTA JOAN
TRIGALL

cadí *pedraforca*

DOSSIER

APLECS I TROBADES

49 PÀGINES QUE ENS TRANSPORTEN
A ERMITES, ESGLÉSIES, SANTUARIS
I PARATGES ON, DES DE BEN ANTIC,
VEÏNS I AMICS S'HI APLEGUEN
PER COMPARTIR DEVOCIÓ, ÀPATS,
BALLS O, SIMPLEMENT, UNA
ESTONA DE COMPANYIA

PVP 12€

9 772013 1367005

14^è

FESTIVAL DE MÚSICA ANTIGA DELS PIRINEUS

Del 4 de juliol al 24 d'agost de 2025

FëMAP

ENSEMBLE JOAN MARCH

El primer Requiem de Montserrat

- 1 04/07 La Seu d'Urgell
- 2 05/07 Molló
- 3 06/07 Riner

EGERIA

Sanctum virum Isidorum

- 4 05/07 Tragó (Peramola)
- 5 06/07 Pesillà de la Ribera

ENSEMBLE LEIPZIG 1723

El concurs de Leipzig

- 6 10/07 Sant Julià de Lòria
- 7 11/07 Bagà

ARS CHORALIS COELN

Rosa de Jericó

- 8 12/07 Puigcerdà
- 9 13/07 Sant Feliu de Pallerols

TIENTO NUOVO

Lament

- 10 12/07 Esterrí d'Àneu
- 11 13/07 Montferrer (Montferrer i Castellbò)

APOLLO'S CABINET

Un festa d'aniversari per al Rei

- 12 17/07 La Seu d'Urgell
- 13 18/07 Campdevànol

ORQUESTRA ACADÈMIA 1830

La música a la cort de Felip V

- 14 19/07 Llívia
- 15 20/07 Covet (Isona i Conca Dellà)

HESPÉRIDES

Ecos de la vella Europa

- 16 19/07 Peramea (Baix Pallars)
- 17 20/07 Planoles

VENERANDA DIES ENSEMBLE

Els trobadors del Rei

- 18 19/07 Engolasters (Encamp)
- 19 20/07 Berga

TAÑER

Im-possibles

- 20 23/07 Alp
- 21 24/07 La Central de Capdella (La Torre de Capdella)
- 22 25/07 Sort

NÚRIA RIAL

À tre

- 23 25/07 Campdevànol
- 24 26/07 Tremp

LES TIMBRES & HARMONIA LENIS

La música de Shakespeare

- 25 26/07 Ger
- 26 27/07 Espot

THE NEW OLD

El violoncel tenor

- 27 27/07 Berga
- 28 28/07 Taüll (La Vall de Boi)

THE WIG SOCIETY

Divertiments galants a Manheim

- 29 31/07 Castellciutat (La Seu d'Urgell)
- 30 01/08 Portbou

MAÎTRISE SAINT-JOSEPH DE PRADES

Stabat mater de Pergolesi

- 31 01/08 Organyà
- 32 02/08 Els Banys i Palaldà

LA RITIRATA

Fandango

- 33 02/08 Sant Joan de les Abadesses
- 34 03/08 Riner

CONCERTO DI MARGHERITA

Il gioco della cieca

- 35 07/08 Berga
- 36 08/08 Canillo
- 37 09/08 Castell de Mur

CAMERA APERTA

Variacions Goldberg

- 38 09/08 Tremp
- 39 10/08 La Seu d'Urgell

O VOS OMNES

Carmina chromatico

- 40 09/08 Farrera
- 41 10/08 Coll de Nargó

THE MINISTERS OF PASTIME

Phantastic Kapellmeisters

- 42 13/08 La Seu d'Urgell
- 43 14/08 La Pobla de Segur

AL TAYR ENSEMBLE

El viatge d'Abendino

- 44 14/08 Aguiró (La Torre de Capdella)
- 45 15/08 Vilanova de Banat (Alàs i Cerc)
- 46 16/08 Sorre (Sort)

ANACRONÍA

Les vetllades de Bach i Abel

- 47 16/08 Estamariu
- 48 17/08 Llanars

VIVALMA

Numen

- 49 16/08 El Pont de Suert
- 50 17/08 Vilamitjana (Tremp)

CARLES VALLÈS I EDWIN GARCIA

The Devil's Pipe!

- 51 21/08 La Molina (Alp)
- 52 22/08 Ordino

LA GRANDE CHAPELLE

Missa Vidi speciosam

- 53 23/08 Escalarre (La Guingueta d'Àneu)
- 54 24/08 Camprodon

www.femap.cat
www.packsturisticsfemap.cat

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

 Diputació
Barcelona

 Diputació de Girona

 Diputació de Lleida
La forga dels municipis

 Govern d'Andorra

DIRECCIÓ >

Guillem Lluch Torres
guillem@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE CONTINGUTS >

Jordi Nierga
cadipendraforca@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >

Jon Gierre i Gerard Arderius
gavarres@grupgavarres.cat

COL·LABORACIONS >

Sandra Adam Auger
Sara Aliaga
Salvador Alsius
Teresa Altimir
Eva Arasa Altimira
Pere Aymerich
Jordi Pau Caballero Oller
Josep Clara
Dolors Clotet Cortina
Maria del Agua Cortés
Manel Figuera
Jofre Figueras Doy
Marcel Fité
Gerard Folcrà
Maria Formenti Cosp
Carles Gascón Chopo
Quirze Grifell
Francesc Marco-Palau
Josep Marmi
Marc Martínez
Climent Miró Tuset
Eva Múrcia Soler
Pol Navarro
Jordi Pardinilla
Jordi Pasques
Xavier Pedrals
Gael Piguillem
Meritxell Prat Marcé
Àngel del Pozo
Judith Pujol Odén
Dolors Pujols
Enric Quilez
Maria Sellés
Rosa Serra Rotés
Ingrid Solé
Martí Solé Irla
Miquel Spa
Montse Subirana
M. Àngels Terrones
Eva Tomàs Gonfaus
Eva Viaplana Manresa
Ramon Vilalta

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Rotimpres

DISTRIBUCIÓ >

Grup Gavarres (972 46 29 29)
gestio@grupgavarres.cat

DIPÒSIT LEGAL > GI-1102-2006

ISSN > 2013-3677

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.grupgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >

Jordi Nierga
comunicacio@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Lia Pou
gestio@grupgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

subscripcions@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

- > Premis APPEC 'Millor Editorial en Català 2008'
- > Premis Literaris Homilies d'Organyà 2016
- > Premi Albert Vives de Periodisme Interpínnenc 2017
- > Premi Nacional de Comunicació 2023

Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessiteu reproduir algun fragment d'aquesta obra, o si desitja utilitzar-la per elaborar resums de premsa (www.cedro.org; 91 702 19 70 93 272 04 47)

FOTO DE PORTADA REALITZADA
AMB MATERIAL CEDIT PER MAR
JORDAN REDONDO, NÚRIA PASCUAL
RESPECTE I MARTÍ SOLÉ I IRLA.
AUTOR: GAEL PIGUILLEM.

SUMARI

4-5 PRIMERS RELLEUS Pinzellades berguedanes

SALVADOR ALSIUS (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

6-12 ACTUALITAT ENTITAT / ENTREVISTA / REPORTATGE / PUBLICACIONS

14-19 CONVERSA Dolors Tané GUILLEM LLUCH TORRES (TEXT) // GAEL PIGUILLEM (FOTOGRAFIA)

20-25 RETRAT DE FAMÍLIA Els Call d'Odèn DOLORS PUJOLS (TEXT) // ÍNGRID SOLÉ (FOTOGRAFIA)

26-31 PERFILS Josep Parramon / Jaume Espelt / Nati Bover MARCEL FITÉ / DOLORS CLOTET CORTINA / MARIA FORMENTI COSP (TEXT) EVA VIAPLANA MANRESA / RAMON VILALTA / GAEL PIGUILLEM (FOTOGRAFIA)

33-81 DOSSIER Aplecs i trobades GUILLEM LLUCH TORRES (COORDINACIÓ)

85-103 PATRIMONI ARQUITECTURA / PALEONTOLOGIA / HISTÒRIA / ART / BIOGRAFIES GASTRONOMIA / FLORA / REMEIS TRADICIONALS

104-107 INDRET Gisclareny DOLORS CLOTET CORTINA (TEXT) // RAMON VILALTA (FOTOGRAFIA)

108-111 A PEU De Cava al Querforadat JORDI PAU CABALLERO OLLER (TEXT I FOTOGRAFIA) El Carlit per la ruta Joan Trigall MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

conversa

AMB UN REFERENT PEDAGÒGIC A Cerdanya > OLOTINA DE NAIXEMENT I CERDANA D'ADOPCIÓ, LA DOLORS TANÉ HA TREBALLAT TOTA LA VIDA EN L'ÀMBIT DE LA DOCÈNCIA. HA ESTAT MESTRA I DIRECTORA DE L'ESCOLA D'ALP, PROFESSORA ITINERANT A LES ESCOLES DE BOLVIR, GER I LLÍVIA, MESTRA DE FRANCÈS A L'ALFONS I DE PUIGCERDÀ, DIRECTORA DEL CENTRE DE RECURSOS PEDAGÒGICS DE Cerdanya I COORDINADORA DELS SERVEIS EDUCATIUS A LA COMARCA. VA SER, TAMBÉ, UNA DE LES IMPULSORES DELS JOCS FLORALS DE Cerdanya I HA ESTAT I ESTÀ FORÇA IMPLICADA EN EL TEIXIT SOCIAL I CULTURAL DE LA COMARCA.

GUILLEM LLUCH TORRES > TEXT
GAEL PIGUILLEM > FOTOGRAFIA

Dolors Tané

La Dolors Tané Sunyer (Olot, 1961) ha dedicat 40 anys de la seva vida a la docència i la pedagogia. Desenes de cerdans i cerdanes, doncs, han passat per les seves classes, ja sigui a Alp, Bolvir, Ger, Llivia o Puigcerdà. Després de dedicar els últims anys de feina a dirigir el Centre de Recursos Pedagògics de Cerdanya, es va jubilar quan va arribar als seixanta. Per repassar aquesta trajectòria vital i laboral, ens rep a la casa de la Guingueta d'Ix on viu des de fa uns quants anys.

—Veniu de família garrotxina.

—«Sí, la meua família és de la Garrotxa de tota la vida. De la branca de la meua mare, la Pilar Sunyer, tenim coneixença d'avantpassats que provenien de Beget, Mieres i Santa Pau; els meus avis es van conèixer a Olot, on havien anat a viure, suposo que per feina, i s'hi van establir. De la banda Tané, la del meu pare, en Paco, tots provenien d'Olot.»

—A què es dedicava la família?

—«El meu avi tenia una fusteria, Can Tané, que el meu pare va continuar i ampliar. Cap als anys setanta, va contactar amb un holandès que havia creat un sistema de tancament hermètic de portes correderes. Primer, l'empresa compaginava la fusteria amb l'elaboració de les portes i, amb els anys, va evolucionar i ara és una empresa dedicada a portes hermètiques, Tané Hermètic, que porta el meu germà.»

—Quan vau començar a sentir la vocació de mestra?

—«Des de petita sempre m'agradava posar les nines ben col·locades i fer-los de mestra, és a dir, que ja tenia clara la vocació i vaig anar tirant per aquí. Vaig estudiar a Olot fins al COU i després vaig anar a estudiar Magisteri a la Normal de Girona. Vaig acabar la carrera i vaig fer les pràctiques a Girona mateix. Llavors, quan acabaves la carrera, no podies

GUILLEM LLUCH TORRES. Barcelona, 1986. Periodista
GAEL PIGUILLEM. Barcelona, 1979. Fotògraf

retrat de família

ELS CALL D'ODÈN > ALMENYS VINT GENERACIONS DE LA FAMÍLIA CALL HAN HABITAT O MANTINGUT RELACIÓ AMB EL CALL D'ODÈN. AQUEST MAS DEL NORD DEL SOLSONÈS, SITUAT A RECER DE LA MUNTANYA D'ODÈN I AMB UNES VISTES PRIVILEGIADES SOBRE BONA PART DEL PAÍS, ESTÀ DOCUMENTAT DES DE 1306 I ES MANTÉ BEN VIU AVUI COM A EXPLOTACIÓ AGRORAMADERA I CASA DE TURISME RURAL.

DOLORS PUJOLS > TEXT

ÍNGRID SOLÉ > FOTOGRAFIA

Set segles d'història i una mirada al demà

El Call d'Odèn és un d'aquells masos que formen part intrínseca del paisatge: es té constància documental que la casa ja existia el 1306 i que la primera persona amb el cognom Call que la va habitar, que duia per nom Arnau, va morir el 1340. Avui, Josep Call Prunés n'és ja la divuitena generació. Amb la seva dona, la Teresa Prat, viuen al mas i del mas, com ha succeït durant generacions: regenten un negoci de turisme rural i continuen amb l'activitat agroramadera, sobretot amb una explotació de boví. La finca està situada en un replà privilegiat de la falda de la muntanya d'Odèn, a 1.350 metres d'altitud, des d'on les vistes en un dia serè permeten albirar bona part del país; i ben a prop de la font del Vermell, coneguda popularment per les aigües saludables que hi

brollen. També té a tocar dos dels elements patrimonials més destacats del municipi: les restes del castell d'Odèn –documentat des del segle XI tot i que els vestigis que avui se'n conserven són posteriors– i l'església de Santa Cecília.

Tot i que no hi ha perdut mai el vincle, el Josep no va néixer al Call, sinó a Solsona: el seu pare, Camil Call Vidal, l'hereu d'aquella generació, va traslladar-se a la capital de comarca quan tenia set anys. Tenia sis germans i els seus pares, Lluís Call Fité i Dolors Vidal, van prendre aquesta decisió per motius de salut: «La iaia va tenir un part complicat i va estar un temps malalta», explica el Josep. Era el 1922 i s'encetava llavors una etapa durant la qual van passar tres tongades de masovers. La família propietària sempre va mantenir al vincle a

la masia, on anaven sovint i hi tenien una part de la casa reservada.

Camill Call Vidal i la seva família s'havien estat a diverses cases de la capital del Solsonès fins que van trobar la casa d'uns parents, al carrer Sant Roc. Aquest habitatge, situat en un dels carrers del nucli antic solsoní, abans s'anomenava cal Màrtir, però va acabar prenent el nom de cal Call justament perquè s'hi va establir la família.

La idea de tornar a pagès. Els actuals inquilins i responsables de la casa de pagès es van conèixer a Solsona, d'on ella és filla, i es van casar l'any 1982 a l'església parroquial de Santa Maria de Lladurs. «La idea llavors no era pujar aquí dalt: jo era mestra i al Call ja hi havia masovers», explica la Teresa.

DOLORS PUJOLS. Sant Llorenç de Morunys, 1985. Periodista
ÍNGRID SOLÉ. Sant Llorenç de Morunys, 1985. Fotografia

Josep Call i Teresa Prat,
a l'entrada de la masia.

TERRITORI
Cerdanya
www.cerdanya.org
Moments únics tot l'any
#TerritoriCerdanya

DOSSIER

APLECS I TROBADES

GUILLEM LLUCH TORRES > COORDINACIÓ

Dies d'esbarjo i de devoció	34	GUILLEM LLUCH TORRES [Barcelona, 1986. Periodista]
De la Ribalera a la Basseta	36	CLIMENT MIRÓ TUSET [La Seu d'Urgell, 1970. Llicenciat en Humanitats]
Unes arrels profundes	38	DANIEL FITÉ I ERILL [Cabó, 1994. Historiador]
Fe i esbarjo a Castell-Ilebre	40	JORDI PASQUES I CANUT [Oliana, 1964. Excursionista i escriptor]
Segles d'unió i festivitat	42	JUDIT PUJOL ODÉN [Oliana, 1996. Periodista]
Cap a l'aplec de Boscallt	44	MARIA SELLÉS GASCH [Lles de Cerdanya, 2001. Periodista]
Llaços al voltant d'un boix	46	JOFRE FIGUERAS DOY [Barcelona, 1996. Periodista]
Aplecs de Talló i de la Fou de Bor	48	MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]
Manifestació recent d'arrels remotes	51	JORDI PARDINILLA [Santo André (Brasil), 1963. Periodista]
Pelegrinatge a Font-romeu	52	SANDRA ADAM AUGER [Puigcerdà, 1985. Historiadora de l'art i professora de secundària] MARTÍ SOLÉ IRLA [Puigcerdà, 1954. Col·leccionista i estudis local]
Cerdans d'arreu al Remei	54	JORDI PARDINILLA
Els aplecs de Puigcerdà	56	MIQUEL SPA
La Festa de l'Arròs de Bagà	59	GERARD FOLCRÀ NAVARRO [Bagà, 1994. Guia turístic]
De camí al santuari de Lord	60	DOLORS PUJOLS [Sant Llorenç de Morunys, 1985. Periodista]
El Pi de les Tres Branques	62	QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]
L'aplec de Paller de Bagà	64	ENRIC QUÍLEZ CASTRO [Puigcerdà, 1972. Informàtic]
Bressol de tradicions i devoció	66	DOLORS CLOTET CORTINA [Guardiola de Berguedà, 1970. Periodista]
Devoció mariana a Gresolet	68	EVA TOMÀS GONFAUS [Gósol, 1986. Filòloga]
Vots de poble al Catllaràs	70	MONTSE SUBIRANA [La Pobla de Lillet. Doctora en Psicologia]
L'aplec de la Solana cerdana	73	SARA ALIAGA RODRIGO [Barcelona, 1962. Arqueòloga i tècnica en patrimoni cultural]
Culte i festa al sud del Berguedà	74	ROSA SERRA ROTÉS [Puig-reig, 1958. Historiadora]
Una festa religiosa i de país	77	EVA ARASA ALTIMIRA [Sabadell, 1976. Periodista]
El Roseret de Sant Jordi	78	POL NAVARRO COSTA [Cercs, 1999. Historiador]
Concepció Escolies	80	JUDIT PUJOL ODÉN
Els onze aplecs de mossèn Guixé	81	MERITXELL PRAT MARCÉ [Bagà, 1988. Periodista]

Espardenyes tradicionals.
FOTO: Gael Piguillem.

Dies d'esbarjo i de devoció

Guillem Lluch Torres > TEXT

La religió es troba en la gènesi de bona part dels aplecs i trobades que recollim en aquest dossier. La troballa d'una verge en un paratge que deriva en la construcció d'una ermita i, posteriorment, en un aplec; el pelegrinatge fins a una església o santuari per demanar a un sant que hi hagi bones collites o que allunyi malvestats i tempestes... L'origen sol ser comú, si bé en la majoria dels casos el fet religiós ha anat perdent pes amb el pas dels anys, en detriment dels elements més festius o d'esbarjo.

Comencem aquest recorregut a Sant Joan de l'Erm, un indret que ha acollit històricament diversos aplecs, que han estat un nexa d'unió d'urgellencs i pallaresos, tal com explica el Climent Miró. A l'Urgellet més meridional hi trobem un altre aplec d'arrels profundes, el de Santa Fe. El Daniel Fité explica que apareix documentat ja al segle XI i, des d'aleshores, els habitants de la zona s'hi han mantingut fidels.

També ho ha fet la gent del sud de l'Alt Urgell –i fins i tot de contrades de la Noguera, el Solsonès i la Segarra– amb el de Castell-llebre, per Sant Marc. Ens en parla el Jordi Pasques en un reportatge que complementa la Judit Pujol amb un perfil d'una de les persones que s'ha cuidat més de l'aplec les últimes

dècades, la Concepció Escolies. La mateixa Judit ha estat l'encarregada d'apropar-nos la història i l'evolució d'un altre aplec emblemàtic de l'Alt Urgell, la centenària Trobada de Montferrer.

Encara a l'Alt Urgell, ens hem aturat a l'ermita de Boscall, on se celebra un aplec carregat de tradició i de mística, tal com escriu la Maria Sellés. No gaire lluny, però ja a Cerdanya, el Jofre Figueras ha recollit un bon grapat de testimonis per recórrer la història i l'evolució de l'altre gran aplec del Baridà, el de Bastanist.

A la Batllia també destaquen especialment dos aplecs, en aquest cas el de Talló i el de la Fou de Bor. Arrelats des de ben antic, han arribat ben vius fins avui, tal com recull el Miquel Spa al seu reportatge. També són dos els aplecs que hem volgut destacar de la Solana cerdana. D'una banda, la Sara Aliaga ha recollit la història dels dos aplecs que tradicionalment s'havien celebrat –i en un dels casos, encara se celebra– a Santa Maria de Quadres. De l'altra, el Jordi Pardinilla s'ha centrat en l'aplec del Remei, que cada any, per Sant Joan, congrega cerdans del nord i del sud.

A aquestes altures del recorregut, queda clar que, en la majoria de casos, parlem d'aplec i trobades amb arrels molt profundes.

Talla de fusta de la Verge del Carme // FOTO: Gael Piguillem.

Hi ha una petita excepció, l'aplec de Bell-lloc, que tot just passa per la 29a edició. Tot i això, tal com constata el mateix Pardinilla al seu article, ha aconseguit fer-se un lloc en l'imaginari col·lectiu de Puigcerdà, que ja l'associa a la festa de la Diada nacional.

Encara a l'Alta Cerdanya, en aquest cas de la mà de la Sandra Adam i el Martí Solé, ens hem anat a fixar en la història de la verge pelegrina de Font-romeu. Des que se li va bastir un santuari, aquesta marededeu ha aplegat nombrosos cerdans, capcinesos, conflentins i rossellonesos. Tornant a la vila, el Miquel Spa s'ha centrat en els aplecs més arrelats que celebra cada any la capital cerdana. Es tracta del de Sant Marc, a l'abril, i del de Rigolisa, al juliol.

A l'altra banda del Túnel del Cadí ens hem aturat a Bagà, on hem ressenyat dues celebracions d'anomenada. D'una banda, l'emblemàtic aplec de Paller, documentat des de l'any 1760, segons explica l'Enric Quílez al reportatge que n'ha fet. Un article que ha complementat la Meritxell Prat, parlant amb mossèn Antoni Guixé, que va tenir un paper rellevant en l'organització de l'aplec, durant els anys que va exercir a Bagà. L'altra celebració que hem volgut recollir d'aquesta vila és la singular Festa de l'Arròs, en aquest cas a través d'una peça signada pel Gerard Folcrà.

Un grup d'Ansovell a les roques dels Cortalets, al sud del santuari, la dècada de 1940; es deia que antigament es resaven oracions al roc damunt del qual hi ha la persona vestida de negre.
PROCEDÈNCIA: Fons de cal Ponet d'Ansovell.

A la vall de Lillet i al voltant de la serra del Catllaràs també hi són nombrosos els aplecs i vots de poble que han arribat als nostres dies, tal com ha constatat la Montse Subirana. Encara al nord de la comarca, un dels aplecs que no ens podíem saltar és el de Gresolet. En parla l'Eva Tomàs, en un reportatge on també repassa la interessant història d'aquest paratge.

Sota les aigües de la Baells s'amaga l'origen d'un altre dels aplecs que apareixen en aquest dossier, el Roseret. Nascut com una cargolada popular al desaparegut poble de Sant Salvador de la Vedella, s'ha convertit en un concorregut aplec al poble 'nou' de Sant Jordi, tal com explica el Pol Navarro.

Molts dels aplecs que hem tractat en aquest dossier han transcendit els límits estrictament locals per esdevenir un referent a nivell comarcal. Cap, però, ha pres la magnitud de l'aplec del Pi de les Tres Branques, que ha esdevingut un símbol nacional. El Quirze Griefell n'ha repassat els orígens i com el significat de les branques del cèlebre pi ha anat mutant amb el temps.

Un altre símbol berguedà per excel·lència és Queralt i la Dolors Clotet ha recollit els dos aplecs més rellevants que s'hi celebren: la Gala i Sant Marc. Aquest sant també protagonitza un altre aplec, en aquest cas a Gironella, tal com recull la Rosa Serra en l'article que ha dedicat als aplecs del sud del Berguedà, on també parla del Carme de Periques, a Puig-reig.

El santuari de Lord, per la seva banda, acull cada dilluns de la segona Pasqua un altre dels aplecs d'anomenada del nostre territori. Ens en parla la Dolors Pujols, que ha recollit l'atracció que encara genera aquesta trobada a la vall de Lord. Hem volgut incloure en aquest recorregut una festa que, geogràficament, s'escapa una mica de l'àmbit de la revista, però que té rellevància al nostre imaginari col·lectiu. Es tracta del dia de Meritxell, la festa religiosa i de país que, com ha recollit l'Eva Arasa, cada any aplega desenes i desenes d'andorrans al santuari alçat en honor a la seva patrona 🙏.

Segles d'unió i festivitat

DESPRÉS D'UNS ANYS DE SOTRAC, LA CENTENÀRIA TROBADA DE MONTFERRER PERSEVERA COM A ESPAI DE TROBADA I CELEBRACIÓ CADA DILLUNS DE PASQUA

Judit Pujol Odén > TEXT

El poble de Montferrer ha estat marcat històricament per la divisió del riu Segre, de manera natural, i de la carretera, per l'acció humana. La població, establerta sobre el turó, a una banda de la vila, sempre ha estat connectada amb l'altra. Allà s'ubica l'església de la Mare de Déu de la Trobada, on cada Dilluns de Pasqua se celebra l'aplec.

Com va passar en molts santuaris catalans, el temple va ser construït al lloc on, miraculosament, va aparèixer la imatge de la Verge. La llegenda detallada en el llibre de Narcís Camós, *Jardín de María: plantado en el Principado de Cataluña* explica que «en la parroquia de San Vicente de Montferrer, en un sitio del termino de Casals, hay una devota capilla, la qual para honrar mas aquel apacible, y llano lugar, quiso el cielo que se edificase alli, en la ocasion que se despoblo, por mudarse su pueblo donde hoy está, junto al castillo llamado de Montferrer». Camós relata que la terra va ser aprofitada per cultivar-se. «Labrava dicha tierra un labrador, y a la que llegó con este ejercicio al lugar donde esta la capilla, mostro el cielo una maravilla en que uno de los bueyes con que arava se poltró por tierra». El pagès no podia fer aixecar l'animal i

va ser llavors quan l'home es va ajupir. *«Al cabo de poco se arrodilló el mismo labrador con una rodilla, estando de esta manera, hasta que con aquella admirable seña se descubrió la Santa Imagen.»*

El llibre va ser publicat el 1657 i en l'edició consultada, de 1772, ens parla de les festes que s'hi celebraven. Precisament, trobem esment de l'aplec de la Trobada. *«Visitanla con procesión de su Parroquia, el Lunes de Pasqua de flores, y el día de la invencion de la Cruz. Es gobernada esta Capilla por dos Sacristanes, a los cuales sacan por Sant Antonio Abad, o cerca de su fecha.»*

Fa segles, doncs, que la Trobada és un espai d'unió, de fe i celebració. Amb el pas del temps la festivitat ha evolucionat, però manté l'essència i la tradició. Durant el segle XX, l'aplec reunia gent d'arreu de la comarca. Així ho explica un article, de la publicació *El Cadí*, de 1932. «Una gentada immensa envaïa el Santuari i la Casa. Els taxistes estigueren d'enhorabona, puix el moviment d'anada i tornada fou continuat». També en fan esment, el 1991, a la revista *Portal de La Seu*: «Unas 2.000 personas celebraron la festivitat del 'Dilluns de Pasqua' con la típica costellada en los alrededores de la Trobada.»

L'aplec era una de les dates assenyalades al calendari, arreu de l'Alt Urgell. A inicis del segle XXI la celebració continuava, però de manera testimonial. El 2013 l'escola Els Agols

de Montferrer, actualment anomenada Rosa Campà, va començar el projecte 'Adoptem un monument'. La iniciativa es va centrar en l'església de la Trobada. L'alumnat de cinquè i sisè de primària va estudiar la història del temple i va entrevistar veïns i veïnes per conèixer els costums del poble.

L'aplec antigament s'allargava tot el dia. Començava amb una processó des del poble fins a l'església de la Trobada. Primer baixaven els homes, amb un estendard, després les dones i, al final, la canalla. Un cop al temple, sonava la campana, es feia la missa i es cantaven els goigs. La ballada de sardanes tancava els actes del matí. Una de les característiques de la festivitat era la presència de paradetes, a la sortida de missa. Un dels veïns, el Domingo Canut, explica que «el meu pare el que més recordava d'aquest dia era una parada de taronges i que li'n compraven una, que era l'única que menjava en tot l'any». Més tard, l'oferta es va actualitzar amb torrons, joguines, unes pilotes de goma i el carro de gelats del Nazario de la Seu.

El moment del dinar era un altre dels actes més esperats. Els veïns de Montferrer, mudats com si es tractés de la festa major, tornaven a casa, per fer el banquet amb els convidats. Les colles que venien de la rodalia feien l'àpat pels camps del voltant. Normalment carn a la brasa. La festivitat continuava amb ball durant la tarda, que

Un grup de joves a l'hora del dinar, a la Trobada, a mitjan segle XX. PROCEDÈNCIA: ACAU (Fons família Miró Tuset).

tornava a reunir els assistents, al voltant de la Trobada. La música anava a càrrec d'un acordionista, tot i que algun any hi havia hagut orquestra.

A la festivitat no hi faltaven tradicions, també per a les noies casadores. El llibre *Fets, costums i llegendes*, de Joan Bellmunt, explica que el ritual marcava que les xicotes havien de treure la cama pel balcó de casa l'ermità, i això els assegurava un nuviatge.

L'aparició dels cotxes va fer que la gent d'arreu de la comarca mantingués la tradició de dinar, però sovint en altres indrets, lluny de la Trobada, i van deixar d'assistir als actes de l'aplec. També, els joves del poble organitzaven una acampada, que no tenia cap

relació amb l'aplec. La festivitat no va deixar de celebrar-se, però només se'n va conservar la missa.

La recuperació que va propiciar l'escola. Va ser l'any 2014, quan els infants de l'escola, després d'investigar sobre la tradició i recopilar fotografies antigues, que guardaven a les cases del poble, van decidir recuperar l'aplec. Amb la implicació de veïns del poble, es va començar a organitzar una jornada amb actes tot el dia.

L'alumnat va trobar l'estendard petit, que havien vist en fotografies, però que feia temps havia quedat en l'oblit. Enrotllat en un racó de la sagristia, el descobriment, va despertar la curiosi-

tat i l'impuls de nou de la processó des de l'església de Sant Vicenç fins a la Trobada. L'acte, però, es va recuperar amb l'estendard gran, perquè la presència de fongs en el petit feia necessària l'aplicació d'un tractament. Els infants en va demanar la restauració a Pep Claret, del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, que va visitar l'escola perquè poguessin observar en detall la marededeu de la Trobada.

Entre els preparatius, per recuperar els actes més tradicionals, l'escola va organitzar classes per aprendre a ballar sardanes. La proposta també va iniciar noves tradicions, com un vermut i una arrosada popular, que reuneix la gent de Montferrer al voltant de la taula. El dinar tanca amb les postres: un concurs de mones que premia la més original, la més gustosa i la millor presentada. D'altra banda, per donar a conèixer la feina feta, van organitzar visites guiades a l'església i una exposició de fotografies antigues que havien recopilat de les diferents cases del poble.

L'aplec també rememora les paradetes que hi assistien. Ara, però, van a càrrec dels infants, que van començar a elaborar les pilotes que antigament s'hi venien. La Maria Dolors, de cal Damià, que en conservava una de quan era petita, la va desfer perquè poguessin replicar-les. Amb fulls de diari, cola, roba i goma; les pilotes van tornar a ser un element més de la festa.

L'aplec de la Trobada ha estat, una vegada més, motiu de vinculació. Aquesta vegada, de les noves generacions amb el passat històric i social del poble. Les tradicions que es mantenen i les noves iniciatives, religioses, culturals i socials busquen totes el mateix objectiu, que la gent de Montferrer es reuneixi 🌈

A dalt, aplec de la Trobada, a inicis del segle XX // PROCEDÈNCIA: ACAU (Fons família Cerdanya). **A baix, una gernació a l'aplec de la Trobada de l'any 1945** // PROCEDÈNCIA: ACAU (Fons Serradora d'Adrell).

Cap a l'aplec de Boscalt

SOTA LES ESCARPADES PENYES DE LA SERRALADA DEL CADÍ, A TOCAR D'ANSOVELL, HI HA UNA ERMITA ON SE CELEBRA UNA TROBADA CENTENÀRIA AMB UNA LLARGA TRADICIÓ I MÍSTICA

Maria Sellés Gasch > TEXT // Joan Gispert > FOTOGRAFIA

Antigament, les xarxes de camins rurals eren essencials per a la vida quotidiana a les comarques de muntanya com l'Alt Urgell i la Cerdanya: no només connectaven els pobles, sinó que facilitaven l'accés de la població a recursos naturals i eren claus per a l'activitat econòmica i social de les comunitats rurals. Fins a mitjan segle passat l'entramat de senders presentava una alta densitat, la qual facilitava un teixit relacional dens entre nuclis de la mateixa vall i les valls properes que contribuïa a estructurar el territori. Era a través dels camins que arribava a la gent l'actualitat, l'amor, les bones i males noves, la fe, la possibilitat i la tradició.

Als peus de les penyes escarpades del Cadí hi ha el camí Cardoner, que era emprat per anar a buscar sal a Cardona des de Cerdanya i que passa per un dels indrets amb la càrrega més-

tica i popular més important del Baridà: el santuari de la Mare de Déu de Boscalt. Ubicada a un quilòmetre a peu del poble d'Ansovell, al municipi alt-urgellenc de Cava, aquesta ermita ha acollit centenars de persones en múltiples situacions i períodes històrics, des del conegut aplec que encara se celebra fins a pelegrins de l'època medieval.

L'origen. Els orígens del santuari són incerts. Els primers esments documentals daten de l'any 1228, però els més precisos són de 1657. La llegenda vinculada al seu assentament, però, explica que un pastor d'Estana va trobar una imatge de Maria als voltants del santuari actual en veure un bou que li assenyalaria, rasant una roca d'on neix una cabalosa font, el lloc on era enterrada la mare-dedeu. La imatge, portada pel pastor fins a Estana, tornava sempre al lloc on l'havien tro-

bada; en intentar endur-se-la a Ansovell, passava el mateix. Aleshores, a l'espera d'un senyal diví, va nevar únicament en un paratge al capdamunt de la collada, on es troba construït l'actual santuari.

La imatge de l'edifici, en una àmplia clariana a 1.449 metres d'altitud i tocant el peu de la serralada del Cadí, és imponent. L'església, d'una sola nau i de grans dimensions –es diu que hi ha espai per acollir fins a 600 persones– la conformen tres parts dividides per unes pilastres.

A banda de l'església, el santuari té també unes dependències annexades al sector oriental que van servir, en el passat, com a allotjament per als frares dominics que vivien al santuari durant l'edat mitjana i per als pelegrins que hi arribaven durant els seus trajectes al llarg de la història. Actualment, però, és un habitatge particular.

Malgrat que no tenim dades precises del primer cop que es va celebrar, la tradició oral diu que arran de la troballa de la imatge de la Verge, els habitants de la contrada van començar a trobar-se el 8 de setembre, com en tots els llocs on es veneren les anomenades verges trobades, el dia de la nativitat de la Mare de Déu. «Només es va deixar de fer durant la Guerra Civil», assegura la Laura Porta, veïna del municipi, quan l'església va ser incendiada.

Un dels records d'en Joan Gispert, nascut a cal Joanet de Cava i exalcalde del municipi, sobre el popular aplec celebrat en aquesta ermita recorre també un camí. Concretament, el que porta des del poble que dona nom al municipi fins al santuari: «Jo recordo venir a

Un grup d'Ansovell i Cava, camí de Boscalt, el primer dissabte de maig de 1957, diada del vot de poble // PROCEDÈNCIA: Arxiu cal Ponet d'Ansovell. Al detall, els 'Goigs de Nostra Senyora de Boscalt' restaurats a partir de l'original imprès // PROCEDÈNCIA: Arxiu cal Joanet de Cava.

Boscallt amb un ruc, carregat, i alguna vegada fins i tot a cavall, perquè encara érem petits», explica de quan hi assistia amb els seus pares i padrins, cap als anys setanta. Uns anys més endavant, assegura, l'aplec «va agafar més rellevància perquè a l'alcalde d'aleshores li agradava molt i es va esforçar en el fet que fos conegut, convidava autoritats com el director del Parc Natural, Bombers o el cap dels Mossos d'Esquadra.»

La celebració la preparen, històricament, els veïns del poble d'Ansovell. A mig matí enfilaven en processó el camí cap a Boscallt, per arribar puntuals a la missa. En aquesta, s'hi cantaven els goigs de Boscallt, que entonaven la devoció dels veïns per a la verge trobada, a qui es demanava prosperitat i bona fortuna.

Ha estat en els darrers 30 anys, afirma la Laura, quan s'ha instaurat també un dinar popular i un ball a posteriori. Generalment, l'àpat era carn a la brasa, que es feia en alguna llosa de pissarra que es trobés pels voltants de l'església, i es compartia amb tots els assistents juntament amb pa, vi i altres viandes.

Tot i que actualment l'aplec 'ha canviat', segons paraules d'en Joan, continua mantenint-se l'essència: els veïns

del municipi acudeixen a la cita cada any per trobar-se i compartir el dia als peus de la serralada que corona la Cerdanya i l'Alt Urgell, canten els goigs dedicats a la Mare de Déu trobada, dinen plegats i rematen la festa al so d'algun acordió.

El boix alt de la prosperitat. Tal com explica en Joan i corrobora l'historiador Albert Villaró, el topònim de Boscallt és una deformació dels termes 'boix alt' que apareix en documentació antiga, fent referència a l'arbre patrimonial que es troba a la vora del santuari. Es tracta d'un arbre singular que per les seves extraordinàries dimensions es calcula que pot arribar a tenir al voltant de 500 anys.

Aquest boix ha estat històricament venerat per les propietats màgiques que se li atribueixen com a símbol d'un futur pròsper. Els dos veïns del municipi coincideixen a recordar que el ritual tradicional consistia a fer tres tombs a l'arbre, sempre cap a la dreta, per trobar parella. Es diu, també, que, si aquests tombs els feien una parella d'enamorats tot perseguint-se i s'atra-

paven abans d'acabar de donar-los, es casarien en un futur pròxim.

«En el fons, l'aplec era una trobada de gent de molts llocs diferents, un espai de relació claríssim», exposa en Joan. Tant ell com la Laura recorden celebracions amb al voltant d'un centenar de persones que venien de diferents indrets de l'Alt Urgell i la Cerdanya.

En Joan, a banda de viure l'aplec en primera persona, ha dedicat anys a fer investigació sobre la trobada. Entre els

relats que ha compilat s'hi troba el que recull que un camp a la vora del coll de Boscallt era el lloc on totes les bruixes de la contrada s'aplegaven la nit del 27 de desembre, així com l'espai on el 29 de febrer de cada quatre anys es reunien per escollir la que les havia de comandar.

Es diu que en una ocasió, la

Jaumota, una dona d'Ansovell que passava per allí tornant de vetllar una vaca que havia parit en un cortal proper, les va trobar ballant i cantant: «Totes hi som, totes hi som menys la Ferrera». En veure's descobertes, les bruixes es van transformar en animalons diversos i van fugir i desaparèixer en la foscor de la nit.

L'encant d'aquest indret ha arribat també a les grans pantalles: l'any 1991 el santuari de Boscallt va servir com a escenari per gravar bona part de la pel·lícula *Solitud*, basada en la novel·la de l'escriptora de l'Escala Caterina Albert i signada sota el nom de ploma: Víctor Català. Tot i que l'acció del llibre succeeix al massís del Montgrí, al Baix Empordà, tal com assegura el director Romà Guardiet en un reportatge al diari *Ara*, va ser la 'bellesa feréstega' de l'ermita el que la va fer ser l'escollida per formar part del film 🎬

El santuari de la Mare de Déu de Boscallt, amb la serra del Cadí com a marc de fons, l'any 2013. Al detall, el boix de Boscallt, al costat de l'església.

Aplecs de Talló i de la Fou de Bor

AQUESTES DUES TROBADES ARRELADES DES DE BEN ANTIC A TOTA LA BATLLIA HAN ARRIBAT MOLT VIVES FINS ALS NOSTRES DIES AMB UN FORT SENTIMENT DE PERTINENÇA

Miquel Spa > TEXT I FOTOGRAFIA

A Bellver de Cerdanya hi ha un dia marcat en vermell al calendari. Un dia que amb els anys ha esdevingut el depositari de l'essència del sentiment local, més que no pas les festes majors, les fires o les festivitats religioses. L'aplec de Talló ha anat quedant en l'imaginari col·lectiu dels bellverencs com el ritual que confirma la pertinença al poble. Visquis a Bellver o ben lluny, si et sents del poble, el Dilluns de Pasqua tens el cor a la font de Talló.

L'aplec de Talló basa la seva existència en una llegenda. Així l'expliquen els tècnics de Cultura de l'Ajuntament: «La Verge Maria va ser trobada per una ovella que furgava el terra en un mateix punt. En recuperar la imatge, va brollar aigua i va néixer aquesta font, molt volguda per la gent de la Batllia. Es creu que la celebració d'aquesta festivitat era per venerar la Mare de Déu i el ressorgiment de la natura, amb el ball de festeig entre la joventut, encara que és una tradició de clar origen pagà que ens parla del culte a la mare terra i la fertilitat (aigua), idea que el cristi-

anisme va recollir i va representar a la figura de la Verge.»

Estat civil: parella de Ballet. La jornada de l'aplec de Talló s'estructura en dues parts. En la primera, al matí, se celebra la missa a l'església de Santa Maria de Talló. Es tracta d'una celebració cantada que es complementa amb una sessió de sardanes i de caramelles en acabar l'acte litúrgic. És en aquest moment en què s'enceta l'ambient dels Ballets, amb els veïns del poble esperant ja la part central de la festa, just després de dinar, amb els grans protagonistes de l'aplec: les parelles. Així és, a Bellver existeix un estat civil local i únic: parella de Ballet. Això és així perquè els infants del poble, a partir dels sis anys, formen parelles de nen i nena, per ballar la corrandà de festeig davant la capella de la font de Talló, i la mantenen unida fins que es casen.

En les últimes edicions hi han pres part més de 130 balladors d'entre 6 i 26 anys. És tradició que les parelles que fan l'últim ball de la seva vida el facin sols

davant la mirada de tot el poble, que s'aplega al voltant de la font escoltant la melodia de cobla del ball cerdà que es va repetint com una lletania.

A primera hora de la tarda les parelles queden concentrades a la plaça de l'Arbre, al centre del poble. Allà fan les primeres danses en cercle i tot seguit marxen al galop cap a la font de Talló, als afores del nucli urbà en el camí històric de Pi. En el transcurs dels balls hi ha petites tradicions, com ara la que fa cridar el públic quan un ballador barra el pas de la parella durant la coreografia. Fets els balls de les parelles, tots els joves tornen al poble, però en aquesta ocasió ho fan travessant els prats de conreu d'un turó, al capdamunt del qual ballen una altra corrandà. Diu la tradició que un any el propietari dels prats va negar el pas dels balladors i que va tenir mala collita, de manera que sota l'empara d'aquesta maledicció, joves i acompanyats continuen travessant el turó trepitjant el sembrat.

Una altra tradició interna de l'aplec diu que una vegada acabada la ballada, la família del ballador convida a berenar la família de la balladora. En aquest moment, els usos i els costums han derivat en una nit de disbauxa en què els joves fan sonar les botzines dels cotxes pel poble i tanquen la jornada amb un ball.

L'aplec de Talló té a Bellver voluntaris històrics que durant anys

Grup de balladors a l'aplec de Pasqua de la font de Talló. Any 1940.

PROCEDÈNCIA: Fons Mixela.

s'han encarregat de mantenir viva la tradició. En aquest cas, la família Silla ha estat l'encarregada durant dècades d'ensenyar els passos de ball als infants de l'escola i coordinar les parelles. L'Eva Silla, que ja va agafar el relleu de la seva mare, ha remarcat en moltes ocasions que «l'aplec és un retrobament» de parelles de balladors i grups d'amics que moltes vegades ja no viuen al poble i no es veuen durant l'any, de manera que fills d'exballadors que no viuen a Bellver poden sentir més l'aplec que fills de pares que han anat a viure al poble. Efectivament, així és com l'aplec dels Ballets de Talló s'erigeix en el ritual d'integració al poble, ballant a la font de Talló. Quan la resta del país és a taula menjant la mona, els bellverencs se senten revifats en el seu racó de la Batllia, enmig de la plana, a redós del Cadí i la Tosa.

Homenatge a l'aigua. Al mateix terme de Bellver de Cerdanya, per bé que al poble de Bor, cada any s'hi celebra un aplec d'anomenada molt sentit pels seus veïns: l'aplec de la Fou. La Fou de Bor és un paratge que forma part dels espais emblemàtics de la Cerdanya, per la cova i la surgència d'aigua que s'hi genera, que els anys de tempestes és digna de visita. Tal com recull l'informe tècnic de la Generalitat, la Fou de Bor és el drenatge principal d'un aquífer càrstic excavat en les calcàries devonians, amb evidents paral·lelismes amb les bergue-

danés fonts del Llobregat. Aquí, la surgència brolla just al pla de falla que posa en contacte les calcàries amb les pissarres del carbonífer, que estan enfonsades.

El sistema consta d'una surgència d'aigua, que és el que anomenem Fou de Bor i, per damunt, hi trobem tres boques accessibles: la Tuta de Dalt, la Tuta Gran —el principal accés— i la Tuta Freda. El cabal que brolla està entre 150 i 200 litres per segon, però després de grans precipitacions pot arribar als 6.000 litres per segon. El conjunt de cavitats de la Fou de Bor i la Tuta Freda està situat al sud del nucli de Bor, a uns 1.200 metres d'altitud. Actualment, s'han recorregut més de tres quilòmetres de galeries en un sistema càrstic força complex. L'accés al brollador és molt senzill: s'hi arriba en menys de deu minuts per un camí planer que surt de l'ermita de Sant

Dos moments de la celebració de l'aplec dels Ballets de Talló, en una de les darreres edicions // FOTOS: Miquel Spa.

Pelegrinatge a Font-romeu

DES QUE ES VA BASTIR UN SANTUARI PER A PELEGRINS AL TERME D'ODELLÓ, LA MARE DE DÉU DE FONT-ROMEU HA APLEGAT CERDANS, CAPCINESOS, CONFLENTINS I ROSSELLONESOS

Sandra Adam Auger i Martí Solé Irla > TEXT

L'abat Émile Rous, a l'*Histoire de Notre-Dame de Font-Romeu* (1890), explica que, vora una font del bosc de la Calma, un toro assenyala una imatge de la Verge a un pastor. Els habitants d'Odelló baixaren la talla a l'església de Sant Martí, on es custodiaria fins que es construís una capella per venerar la imatge al lloc on fou trobada. Almenys des del 1525 es coneix una capella a tocar de la font. L'any 1685 s'afegí una hostatgeria gestionada per dones que tenien cura de la cuina i acollien els romeus. Fou amplificada el 1722 pels soldats de Montlluís.

L'església és un edifici de sòlida construcció, embellit per uns contraforts i amb la façana feta de carreus de granit. Davant l'església, raja una font considerada miraculosa, la font del Pelegrí o del Romeu que dona nom al santuari i, amb els anys, també al municipi.

A l'interior del temple, les parets de la nau són plenes d'exvots oferts pels fidels de Nostra Senyora de Font-romeu en senyal d'agraïment. A l'absis, la verge presideix el retaule central tallat per l'escultor manresà Josep Sunyer entre el 1701 i el 1707. Al darrere, unes escales porten al cambril, obra del mateix escultor, on els fidels poden apropar-se a la verge.

Els dies 4 i 5 d'agost de l'any 1926 va tenir lloc la Coronació de la Verge amb l'assistència

de 10.000 pelegrins. Els actes foren presidits pel cardenal i arquebisbe de París monsenyor Dubois, acompanyat per nou bisbes entre els quals, el de Perpinyà-Elna i el d'Urgell. La corona d'or i pedres precioses, obra del joier perpinyanès Jean Velzy, presenta motius vegetals i escuts catalans.

Al pròleg del llibre *Font-romeu desaparegut* (2023), monsenyor André Marceau, antic bisbe de Perpinyà-Elna i bisbe emèrit de Niça, defineix la Mare de Déu de Font-romeu com una verge pelegrina: «La Verge de Font-romeu acompanya aquesta vida pastoral. Ella mateixa és pelegrina a mercè de les estacions pastorals. A la primavera, es trasllada d'Odelló a la Calma, acompanyant el bestiar en la pujada a la muntanya; a la tardor, en canvi, la Verge abandona les terres d'estiu per baixar cap a l'església d'Odelló. És la Verge de la transhumància que acompanya sempre el seu 'ramat'».

Així doncs, el diumenge de la Trinitat, la verge s'estableix a l'ermitatge de Font-romeu fins al 8 de setembre, data en què retorna a l'església de Sant Martí d'Odelló. Durant el període estiuenc, les parròquies de l'Alta i de la Baixa Cerdanya solien fer un pelegrinatge. Tradicionalment, les primeres parròquies eren les d'Odelló, Vià, Èguet

i Bolquera. Tanta era l'afluència de pelegrins per venerar la verge negra de Font-romeu que, antigament, s'assignava uns dies per tal que cada parròquia de la Cerdanya, el Capcir, el Conflent i Rosselló pogués visitar el santuari, conegut com l'ermitatge. Cerdans i estiuejants també hi acudien en dates assenyalades com el 24 de juny, dia de la Nativitat de Sant Joan; el 15 d'agost, dia de l'Assumpció de la Verge Maria i, sobretot, el 8 de setembre, una data en què la imatge de la Mare de Déu, després d'una missa celebrada als aplegats de la vora del santuari, retorna en processó cap a Odelló per passar-hi l'hivern.

L'aplec de Font-romeu. En aquesta ocasió hem recollit la memòria d'alguns romeus que visitaren l'ermitatge fa més de seixanta anys. La Rosa Fabra Ballús recorda com el seu pare, en Josep Fabra Isal, conegut com el Pepet del mas dels Estornells (1916-1984), ja de ben jove pujava a Font-romeu a peu el dia 8 de setembre. En certa ocasió el va acompanyar la Roser Ribó Montané, que vivia a la Seu d'Urgell i explicava que «quan era petita, devia tenir sis o set anys, eren els anys cinquanta, vaig pujar amb la tieta per la festa de l'Estany de Puigcerdà. Vam estar uns dies al mas dels Estornells i el 8 de setembre vam pujar a Font-romeu. A peu, vam anar cap a Llivia i cap al bosc de la Calma fins a l'ermitatge. Recordo el pa rodó amb

Estampa de 1938 de la Verge de Font-romeu.
PROCEDÈNCIA: Fons Martí Solé Irla.

l'església. Era molt bonic perquè les famílies es retrobaven allà. Pujava gent de tot el Rosselló. Després de dinar, ball i música». En acabat, la processó baixava cap a l'església de Sant Martí d'Odelló, «a la tarda, les dones d'Odelló pujaven la verge en processó fins al calvari, seguides dels músics. Des d'allà, la processó seguia fins a Odelló. Nosaltres baixàvem més tard.»

Un dels escenaris de Pilar Prim.

L'any 1906, Narcís Oller publicà la novel·la *Pilar Prim*, l'argument de la qual es desenvolupa a Puigcerdà durant l'estiu. Una de les visites obligades de les famílies benestants era la del santuari de Font-Romeu que Oller descriu així: «Per fi, allà a un quart de quatre arribaven a l'esplanada del santuari [...]. La desordenada disposició de les poques construccions que hi ha allí, el pobríssim aspecte de caserna o d'hospital que la major part presenten, i la humilitat vulgar de la capella mateixa, no els oferiren el menor encís de poesia i sorpresa [...].

»I, com que el temps escassejava, van ficar-se corrents a la capella per saludar la Verge amb una salve, i van seguir, en eixir-ne, al capellà, que els sortí al pas, fins al despatx de records piadosos, on romangueren bona estona. [...] Medalles, rosaris, quadrets, vistes, imatges, mànecs de ploma, penjolls, medallons, petxines, gotets esmaltats, escapularis, cistelletes, àlbums, estampetes, tota aquella metralla idolàtrica reproduïda a l'infinit, en coure, argent i or, en fusta, os, mareperla o alabastre, i l'altra, en seda, pergamí o senzill paper les van remenar i mercadejar trenta vegades, fins a omplir-se'n les butxaques amb una fruïció indescriptible. A títol de record, van canviar-se uns i altres quelcom del que havien comprat» 🌊

formatge i pernil que menjàrem vora una roca, però el que més em va impactar van ser els exvots: braços, cames i cors de cera a les parets de l'església.»

A Llivia, la vinculació amb l'aplec de Font-romeu era ben estreta. Joan Auger Soler, nascut l'any 1931 a Llivia, recorda com les famílies s'acomiadaven després de Pasqüetes encomanant-se a la pròxima festa on es veurien: el 8 de setembre, durant l'aplec de Font-romeu. A Llivia era un dia de festa i tot aquell que podia pujava a l'aplec: «A les sis del matí, els més matiners picaven a les portes», recorda en Joan, que afegeix, «les famílies i amics s'agrupaven per pujar cap a l'ermitatge i dinar sota els pins. Es feia molta festa. Amb el meu germà, ja

de ben petits pujàvem la costa d'Estavar ajudant-nos amb un bastó. Amb la beirena a l'esquena a mig camí, a Odelló, paràvem per fer una xocolata calenta amb la família i els amics que vivien allà o venien d'altres contrades. Arribats a l'ermitatge, visitàvem l'església i voltàvem per les parades de marxants. Recordo especialment el Xip-Xip, un marxant de Perpinyà que venia caramels i ametlles garapinyades. Duia una bata blanca i un gorro i deia sempre 'torrat i pelat, la mandanga i el cuento'. Abans de dinar, continua, es visitava l'indret, «mentre esperàvem per dinar el pollastre cuit que havíem pujat, anàvem fins al calvari a peu i després participàvem en la missa que es feia als prats de vora

Dues vistes de l'ermitatge un dia d'aplec vers l'any 1920.

PROCEDÈNCIA: Fons Martí Solé Irla.

De camí al santuari de Lord

CENTENARS DE FIDELS ACUDIEN EN PELEGRINATGE A UNA TROBADA QUE ENFORTIA LA FE I EL SENTIMENT DE COMUNITAT EN UN ENTORN DE PAU I SILENCI

Dolors Pujols > TEXT

El silenci que envolta el santuari de Lord, ubicat en un altiplà damunt d'una gran roca de conglomerat tan sols accessible a peu, s'ha mantingut gairebé inalterable al llarg dels segles. I això que la primera referència documental d'aquest edifici monumental que pertany al terme de Sant Llorenç de Morunys data del segle X. Les seves característiques orogràfiques, les imponents vistes a bona part del Prepirineu i el fet que no s'hi accedeixi de manera motoritzada converteixen aquest lloc en un refugi de silenci, espiritualitat i pau, envoltat d'un paisatge que convida a la contemplació i al recolliment. Amb tot això, no és estrany que la gent de la vall de Lord i comarca hagin convertit aquest en un lloc de pelegrinatge i devoció, on fidels s'hi han acostat per buscar protecció sota la mirada de la imatge negra de la patrona: la Mare de Déu de Lord. Una de les cites més destacades d'aquest calendari és el dilluns de segona Pasqua –o antigament també el mateix Dilluns de Pasqua–, quan centenars de fidels de diferents parròquies

hi acudien en pelegrinatge amb els estendards que l'encapçalaven.

Hi arribaven en processó i els més matiners –que solien ser els dels mateixos pobles de la vall de Lord, que ho tenien més a prop– podien contemplar des de l'esplanada de davant l'església com els fidels de Navès s'hi apropaven tot passant l'emblemàtic pont de les Cases de Posada, de dos arcs i avui submergit sota les aigües de l'embarcament de la Llosa del Cavall. Venien, en diferents grups i itineraris, procedents de disset parròquies: Sant Llorenç de Morunys, Castelló, la Pedra i la Coma, Sisquer, Torrents, Busa, les Cases, Besora, Navès, Corriu, Llinars, Castelltort, Lladurs, Oliu, Timoneda, Canalda i Odèn. Són els noms tal com es reproduïen en una de les estampes de la Mare de Déu de Lord.

Una habitació per a cada poble. Cadascun d'aquests pobles «tenia una habitació reservada a les dependències del santuari, normalment hi guardaven el dinar mentre anaven a missa i a rosari

i després dinaven amb grups de colles a baix al pla». Ho explica Climent Solé, el fill gran de la darrera família de masovers que va viure al santuari. Els Solé Sanclimens hi van ser fins a principis dels anys seixanta i llavors no hi havia una comunitat religiosa que hi habitava de manera permanent: «L'últim rector que havia tingut el santuari, mossèn Francesc Mas, en va marxar per la guerra», afegeix. El Climent Solé en recorda que «pujava moltíssima gent i dinaven a baix al pla, on ja hi havia la font». Tot i que alguna vegada algú s'hi havia quedat a dormir, ho feien de forma excepcional «i ja no tenia res a veure amb l'aplec o amb el santuari, però, si ens ho demanaven, els ho deixàvem fer». De fet, la seva família ja havia hostatjat gent de manera puntual, i hi havia fet una mica de fonda, sobretot fent dinars.

En marxar-ne els darrers masovers, el santuari va passar deu anys sense inquilins. L'any 1971, Salvador Jordana, que havia sigut prior del monestir de Poblet, va demanar a l'aleshores bisbe de Solsona, José Bascuñana, poder instal·lar-se al santuari de la Mare de Déu de Lord per fer-hi una vida de retirada. Començava llavors una època de reconstrucció d'aquest històric edifici i de retorn de la vida contemplativa. Cal esmentar que el santuari havia sigut destruït del tot el 1835 en

Jovent a l'aplec del santuari de Lord.
Anys 1950 // FOTO: Marcel·lí Pujols.
PROCEDÈNCIA: Arxiu M. Pujols.

ple conflicte carlí i reconstruït el 1870 gràcies a la iniciativa d'Esteve Monegal, industrial d'origen piteu.

«D'aplec, n'hi havia per les dues pasqües i, a més, el dia 8 de setembre, que és la festa de la Mare de Déu», explica el pare Joan Durban, avui al capdavant de la comunitat religiosa que actualment habita el santuari. «Venia gent de masies de tota la comarca, en processó i amb els estendards de cada parròquia. Un cop aquí es deia rosari i missa i es quedaven a dinar. Era una molt bona ocasió per conèixer-se, per fer relacions socials, per teixir futurs matrimonis... tenint en compte que a l'època no hi havia les comunicacions d'avui dia i que la majoria de gent vivia en masies aïllades». Actualment, els aplecs es continuen celebrant, però han deixat de ser multitudinaris. Una reflexió del pare Joan és que «la fe d'abans tenia molt més contingut: la gent depenia del camp i, per tant, del temps, les tempestes, les sequeres...». Amb tot plegat, es feien moltes més peticions a la verge i agraïments. Fins fa pocs anys la part posterior esquerra era plena d'exvots, en agraïments a la verge, de gent

que va fer promeses a la marededeu. Al santuari la gent hi feia un bon dinar i era un moment de retrobament.

Religió i oci. Tot i que tenia un origen indubtablement religiós, també hi havia espai per a l'oci: els Valls de Sant Llorenç hi portaven la ruleta del conill perquè, un curiós sorteig. Consistia a arreplegar com a premi el producte que estava situat damunt el forat on s'havia amagat l'animal, que era una estructura de fusta amb diversos forats de la mateixa mida. A aquest joc s'hi va jugar en diferents festivitats i festes fins ben entrats els anys noranta, quan els mateixos alum-

nes de l'escola de Sant Llorenç l'utilitzaven en fires i altres festivitats per tal de recaptar fons per alguna sortida.

De fet, la devoció a la Mare de Déu de Lord transcendeix els límits de la vall de Lord. I dins d'aquesta, la gent de Sant Llorenç de Morunys ha tingut històricament i hi té encara avui més devoció que a la verge dels Colls, genuïna de l'església parroquial del poble, tal com confirma Durban. Tot i el canvi de costums, l'aplec continua celebrant-se, i el que ha tingut més tirada és el del di lluns de segona Pasqua. Als anys noranta, en un intent d'iniciativa popular de reactivar l'aplec, la Colla Gegantera de Sant Llorenç de Morunys hi havia pujat els gegants de la vila, els Tres Savis Prudents dels Piteus, inspirats en una llegenda de Jacint Verdaguer. Des de l'aparcament fins damunt la mola no hi ha ni un quilòmetre de distància, però és un fort desnivell que va convertir l'excursió en tota una aventura.

Avui, l'arrel religiosa de la festa es manté intacta i hi continua anant gent de diferents parròquies. Això sí, molts menys i ja s'ha perdut el costum de quedar-s'hi a dinar. «Venen aquí dalt i, un cop dita la missa i el rosari, es queden una estoneta i fem la xerrada», rebla el pare Joan.

Aquests aplecs són una oportunitat per a la comunitat religiosa de fer cohesió amb els fidels de l'entorn. Ara bé, si durant uns anys el santuari era un lloc de replegament i pregària, l'any 2009, i després d'unes obres de rehabilitació, s'hi va posar en marxa una hostatgeria. «Després de molts anys de retirada s'obria la possibilitat de compartir amb altres el nostre estil de vida religiós i solitari». Una nova etapa amb la mateixa filosofia que l'aplec: el santuari com a espai per viure la fe de manera conjunta.

Gent de la vall de Lord a l'esplanada de la mola de Lord, amb el santuari de fons. Al detall, la família Valls, amb la popular ruleta del conillet d'Índies; d'esquerra a dreta: els germans Ramon i Josep Valls Casas i el seu pare, Joan Valls Santamaria // FOTOS: Marcel·lí Pujols. PROCEDÈNCIA: Arxiu M. Pujols.

L'aplec de Paller de Bagà

DOCUMENTAT DES DEL 1760, HA REUNIT AL VOLTANT DEL SANTUARI HOMÒNIM, CADA SEGON DIUMENGE DE SETEMBRE, INCOMPTABLES GENERACIONS DE BAGANESOS

Enric Quílez Castro > TEXT

Hi ha un raconet de l'Alt Berguedà, al municipi de Bagà, anomenat santuari de Paller que és realment encantador. Enmig de la natura, trobem un mas, que actualment conté un restaurant i una capella –la de la Verge de Paller–, d'una gran bellesa, situat a uns 990 metres d'altitud, dins de l'entorn del Parc Natural del Cadí-Moixeró.

El segon diumenge del mes de setembre s'hi celebra un aplec força conegut a la contrada. Oficialment, la festivitat és el 8 de setembre, com passa amb totes les maredeus trobades, però se celebra en aquest dia. Està documentat des de l'any 1760.

Com tots els aplecs d'origen religiós, aquesta era una manera que tenia l'Església perquè molta gent que no solia moure's en la seva vida d'on havia nascut, conegués

gent d'altres contrades i promoure un cert trencament de l'endogàmia, tan perjudicial per a la salut reproductiva dels llocs isolats de muntanya. L'aplec no només reuneix els baganesos residents permanents, sinó també els que són fora bona part de l'any, però venen a l'aplec a compartir una estona amb els seus veïns i parents.

Patrona de Bagà. La Mare de Déu de Paller és la patrona de la vila de Bagà.

La seva devoció es remunta al segle XIII. L'antic santuari se situava al mas del Paller de Dalt (a 1.312 metres d'altitud), que es troba esmentat en una data tan reculada com és el 1200, i del qual encara queden restes. El 1687 l'església fou refeta.

Entre els anys 1747 i 1748 es va construir l'actual santuari, a l'anomenat Paller de Baix, que es troba molt a prop de Bagà, a uns 3 quilòmetres, a on s'arriba per una pista de muntanya asfaltada, en un entorn natural molt bonic.

El temple i l'hostatgeria comparteixen edifici. Pel que fa a l'església, és d'estil neoclàssic, amb volta de mig punt. Consta de quatre capelles laterals i un cambril. El parament està fet a base de grans carreus de pedra, units amb morter.

A l'interior trobem unes pintures murals dels segles XVIII i XIX, amb un retaule d'estil barroc i la talla neoclàssica de la Mare de Déu de Paller, una maredeu trobada que ha estat restaurada, juntament amb les pintures, després que el 1936 bona part dels elements litúrgics van quedar destruïts.

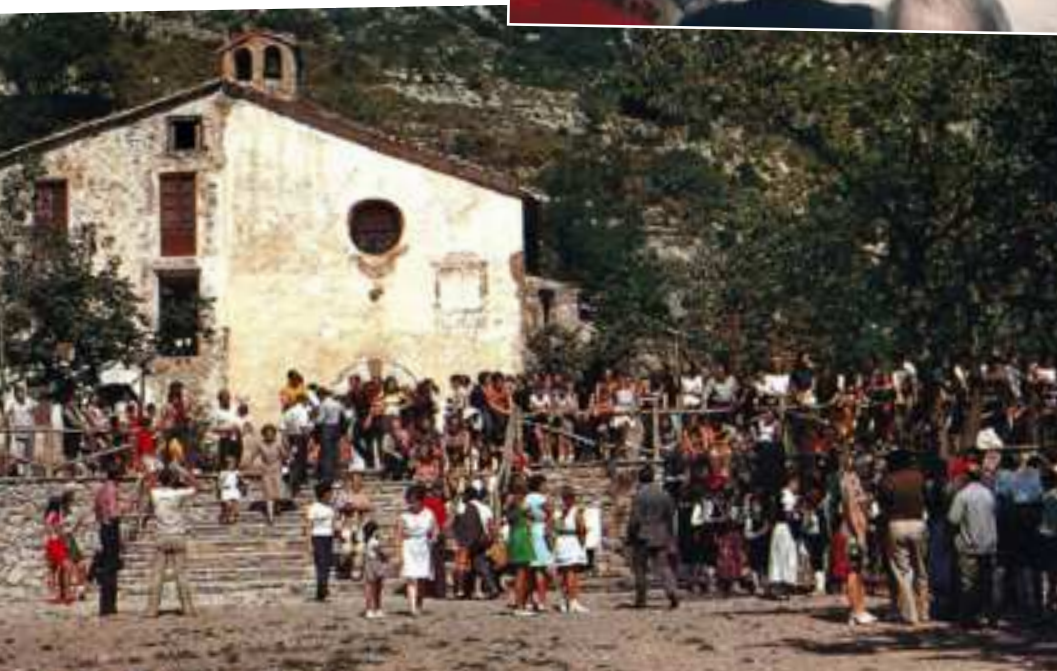
La imatge original de la Verge era d'origen romànic –la 'Palle-reta'– i se li va perdre el rastre a començaments del segle XX, com va passar amb tant patrimoni re-

Celebració de l'aplec de Paller.

FOTO: Pere Fornt. PROCEDÈNCIA:

llibre 'Bagà. La capital històrica de l'Alt Berguedà'. **Al detall, ballada de l'Esbart Cadí, a l'aplec de 1995.**

PROCEDÈNCIA: Arxiu família Prat.

ligiós a l'època. La imatge actual és una talla de fusta policromada, de mitjan segle XVIII, que es guarda a la rectoria de Bagà, des de l'any 1983, per evitar robatoris. La imatge actualment exposada, doncs, és una còpia que es va realitzar l'any 2000. Només es puja la imatge original, precisament, per l'aplec.

Dels quatre retaules barrocs laterals que hi havia a l'església, només en va quedar un després del 1936, atribuïts a Josep i Segimon Pujol de Sant Llorenç de Morunys, que fou esculpit el 1786 i que va ser dedicat a Santa Teresa. També es conserva l'altar major. El 1744, mentre tant, es va construir la sagristia nova. El 1782 es va engrandir el cambril, per tornar-lo a refer l'any 1862.

Com dèiem, a l'edifici hi ha un restaurant i un allotjament. A l'exterior, hi ha una àmplia zona de pícnic, envoltada d'arbres i un pàrquing per a vehicles. La masia forma part d'algunes rutes del Camí dels Bons Homes, que parteixen de Bagà.

A prop, hi trobem la font dels Banyadors, on els pelegrins es banyaven i s'enduien aigua, considerada amb propietats miraculoses. És per això que el santuari també es coneix com a Santa Maria dels Banyadors i també perquè se suposa que la imatge fou trobada a la

pica d'aquesta font per un pastor amb l'ajut d'una vacada.

S'hi celebra, doncs, un aplec entorn d'una verge trobada en un lloc d'aigua. L'aigua de la font es barrejava amb terra i aquesta es feia servir per guarir malalties diverses. Els pelegrins hi feien una ofrena llançant una pedreta o una agulla de cap torçada. Si el malalt no hi podia anar en persona, s'hi submergia una peça de roba seva i després es posava a eixugar en un arbre proper. També hi ha la creença que qui beu la primera aigua que raja a l'albada durant la vigília de les festes importants, aconsegueix salut i felicitat il·limitada. El programa de l'aplec sol constar, al matí, d'una missa a la capella de Paller, acompanyada del cant dels goigs i d'una ofrena a la Verge de Paller. A continuació, se sol fer un pica-pica i a la tarda, sovint, es fa algun acte cultural, com un concert.

El ball cerdà eugasser. Tradicionalment, s'hi ballava el ball cerdà eugasser, una variant del ball cerdà, ballat per dones en rodona, que es balla també en diversos indrets del Pirineu. Al ball sembla com si les dones llancesin guitzes als joves propers i hi ha qui li atribueix un origen relacionat amb la ramaderia.

Pel que fa als goigs, parlen, entre altres coses, d'una pesta de còlera que hi hagué l'any 1854 i que, segons aquests, la Verge va ajudar a combatre. També es fa referència indirecta al fet que, inicialment, la imatge es venerava al Paller de Dalt i, posteriorment, al Paller de Baix. Igualment, es fa esment de la font dels Banyadors. La Mare de Déu de Paller també és advocada contra les pedregades estivals o contra la plaga de llagosta.

Els goigs més antics coneguts són de 1782. Hi ha també una reproducció molt antiga dels goigs de Paller, corresponent a un full imprès a Puigcerdà, estampat per Pere Diumenge, l'any 1844. Al recull de *Goigs Marians del Bisbat de Solsona*, al qual pertany Bagà, es parla d'uns altres goigs fets a Manresa l'any 1857, on s'esmenta ja l'epidèmia de còlera.

Pel que fa a l'etimologia del nom de Paller, hi ha diverses teories. Hi ha qui suggereix que prové del llatí *palea-ria*, mot emprat per designar un tossal. Altres aposten més aviat per *Palea Arx* 'fortalesa antiga'. El que sí que sembla és que no té res a veure amb la palla, més que res, perquè a la zona no hi ha documentada agricultura de cereal. Finalment, cal remarcar que el nom correcte és santuari de Paller o aplec de Paller o Mare de Déu de Paller, no 'del' Paller 🌊

A l'esquerra, repartiment de coca de recapte en un acte per aconseguir fons per a la restauració de Paller, l'any 1987. A la dreta, una ballada de sardanes durant l'aplec del 1990. PROCEDÈNCIA: Imatges extretes del llibre 'A l'ombra de Paller', de Francesc Caballé.

**Girona
Excel·lent.**

Segell de qualitat agroalimentària

SIENA EDICIÓ

La Diputació de Girona concedeix els segells de qualitat agroalimentària
Girona Excel·lent als guanyadors dels seus concursos biennals.
Els jurats, formats per reconeguts professionals del sector,
valoren els productes presentats a través de tastos a cegues.

AIGÜES MINERALS
ARROSSOS
BEGUES LOCALS
CAFÈS I HERBES REMEIERES
CONSERVES
SOFREGITS, BROUS I SALSES
4A I 5A GAMMA
SEMICONSERVES
EMBOTITS

FRUITS SECS
FOIE-GRAS
GALETES
GELATS I SORBETS
LÀCTICS
OLIS D'OLIVA I VINAGRES
MELS
VINS I VINS GENEROSOS

Diputació de Girona

DDGI2030
DEMARCACIÓ SOSTENIBLE

www.gironaexcellent.cat

PATRIMONI

GUILLEM LLUCH TORRES > COORDINACIÓ

ARQUITECTURA

La creu de Santa Maria de Valls 86 **MARÍA DEL AGUA CORTÉS ELÍA** [Barcelona. 1960. Doctora en Arqueologia]

PALEONTOLOGIA

Plantes productores de carbó 88 **JOSEP MARMÍ PLANA** [Berga. 1975. Doctor en Biologia]

HISTÒRIA

Les 'suïsses' de Puigcerdà 90 **JOSEP CLARA** [Girona. 1949. Historiador]

HISTÒRIA

L'art de comunir tempestes 92 **CARLES GASCÓN CHOPO** [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

ART

L'escultura de Palau Ferré a la Seu 94 **FRANCESC MARCO-PALAU** [Tarragona, 1989. Doctor en Història]

BIOGRAFIES

Deseuras: fotos de la vida i del silenci 96 **XAVIER PEDRALS COSTA** [Bagà, 1956. Historiador i arxiver]

Bunyols de cervell i caps de xai cuinats per la Josefina Orriols.
FOTO: Gael Piguillem.

GASTRONOMIA

Caps de xai i bunyols de cervell 98 **MARC MARTÍNEZ** [Bellver de Cerdanya, 1974. Treballador social]

FLORA

Licopodis, plantes del passat 100 **PERE AYMERICH** [Guardiola de Berguedà. 1963. Biòleg]

REMEIS TRADICIONALS

El llúpol 102 **TERESA ALTIMIR** [Barcelona. 1970. Llicenciada en història antiga i postgrau en fitoteràpia]

La creu de Santa Maria de Valls

UNA RECENT DESCOBERTA FOTOGRÀFICA INDICA QUE LA CREU DE LA CORRIU, PRESERVADA AL MUSEU DE LA VALL DE LORD, PODRIA PROVENIR DE SANTA MARIA DE VALLS

María del Agua Cortés Elía > TEXT I FOTOGRAFIA

Santa Maria de Valls és una petita església del terme de Guixers. Apareix esmentada per primera vegada l'any 1040 a l'acta de consagració de Sant Serni de Tavèrnoles, un important cenobi que tenia propietats en diversos territoris d'aquesta zona, entre els quals el monestir de Sant Llorenç de Morunys. En aquella època devia ser una petita capella dins el terme del castell de Sisquer; després adquiriria la condició de parròquia que va perdre el 1689, quan va passar a ser sufragània de Sant Esteve de Sisquer, situada molt a prop. Des de l'any 1983 és la seu principal de la parròquia de Santa Maria de Guixers, amb el reagrupament de les esglésies de la zona per un decret del bisbe Miquel Moncadas: Sant Martí de Guixers, Sant Climent de Castelltort, Sant Martí de la Cor-

riu, Santa Maria de Puig-aguilar i Sant Jaume de Vilacireres.

L'edifici és petit, d'una sola nau amb absis quadrat que conserva una finestra d'arc de mig punt adovellat i doble esqueixada d'època romànica. Es va reconstruir en època barroca aprofitant el sòcol del mur romànic i obrint una porta lateral actualment tapiada que porta la data 1731. La porta actual s'obre a la façana sud-oest; es va fer el campanar d'espadanya i més tard es va fer un porxo. L'edifici va ser declarat Bé Cultural d'Interès Local l'any 2010.

A la banda de llevant hi havia l'antic cementiri parroquial. El descriu mossèn Jaume Sarri Muntada a les seves *Memòries de Sisquer*: «El cementiri, a redós de la capella, uns escarransits rosers, uns sobris i austers nínxols de les cases cabdals, una petita paret que guardarà ben poc la reverència i el respecte deguts al recinte beneït...» (Sarri, 1923-1970). Jaume Sarri va ser coadjutor de la parròquia de Sant Esteve de Sisquer entre 1923 i 1925.

Més tard es va construir el nou cementiri municipal a l'altra banda del camí, separat de l'església, en terrenys cedits per la parròquia. Allà es devien traslladar les restes dels nínxols de l'antic cementiri. El primer enterrament al nou cementiri va ser el de Ramon Mosoll Corbera, el 30 de juny de 1930, tal com consta al llibre d'enter-

raments de Sisquer (Arxiu Parroquial de Sant Llorenç de Morunys). Una làpida exempta ens recorda que va morir dos dies abans.

Aquesta introducció ens situa per posar al descobert algunes casualitats que ens han portat a documentar la creu romànica de Santa Maria de Valls.

La Rossa de Bulner. A partir de 1903, Bonaventura Carrera Simon (1852-1926), la Rossa de Bulner, es va instal·lar amb la seva família a cal Jepó de Sisquer, una casa propera a Santa Maria de Valls. Mossèn Sarri la va entrevistar entre 1923 i 1924 quan tenia aproximadament 72 anys; gràcies a la seva memòria va poder recollir més de cent cançons, moltes apreses durant la seva joventut a Bonner (Gósol), on va néixer; però també a Llinars (Castellar del Riu) i Sisquer (Guixers), on va transcórrer la seva vida. Mossèn Sarri en va lliurar una selecció a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya el 1930; més tard, entre 1958 i 1961, en va publicar una selecció més àmplia a la revista *Ilerda* de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Recentment, un grup de membres de l'Associació Cultural Berguedana de Folklore Total ha publicat el llibre *Cançoner de la Rossa de Bulner. Cançons de Sisquer. Recollit per Jaume Sarri Muntada* (AD, 2004), que recull les cançons i partitures revisades, acompanyades de les biografies dels personatges; un projecte dins els objectius de l'entitat: l'estudi, l'aprenentatge i la divulgació del patrimoni cultural relacionat amb

Creus a Santa Maria de Valls. Any 1919.

FOTO: Josep Salvany i Blanch. PROCEDÈNCIA: Fons Salvany, Biblioteca de Catalunya.

la música i la dansa tradicional, en especial del Berguedà.

La creu de Valls o de la Corriu.

En el transcurs de la recerca realitzada per a l'elaboració del llibre hem localitzat una imatge que posa al descobert una antiga creu de possible origen romànic. És una fotografia estereoscòpica que va fer Josep Salvany Blanch (1866-1929) l'any 1919, que conserva la Biblioteca de Catalunya, i que ens mostra l'antic cementiri de Santa Maria de Valls. Sobre el mur de tancament s'observa una creu de pedra. En aquest cementiri parroquial hi van sepultar la Bonaventura Carrera, el seu marit i dos fills; mentre que el seu gendre, Ramon Mosoll, va ser el primer a ser enterrat al nou cementiri, com hem vist abans.

La troballa no tindria més interès si no fos per la gran semblança de la creu que

apareix a la fotografia amb una altra creu de pedra que es conserva al Museu de la Vall de Lord, atribuïda a l'església de Sant Martí de la Corriu, molt propera a Valls. Sembla que la creu s'hauria destruït durant les revoltes de 1936 i es va llençar a un pedregar; el 1947 la van trobar el doctor Manuel

Riu Riu i altres membres del Patronat del Museu de la Vall de Lord i la van dipositar al museu. També es conserven dos capitells de pedra romànics procedents de Santa Maria de Valls.

La creu que s'exposa al Museu la podem considerar romànica o de tradició romànica, tenint en compte la seva estructura (Albert Bastardes, a *Les creus del vent*, Editorial Milà, 1983). Una de les cares presenta el Crist Majestat amb els braços horitzontals i una flor de sis pètals encerclada a l'extrem superior, motiu que es repeteix a l'extrem del braç que es conserva. L'altra cara té la imatge de la Mare de Déu amb el nen en braços i el cercle sextifoli superior. El perfil dels braços té una sanefa en zigzag. La creu es troba incompleta i malmesa, ja que el temps ha provocat que s'hagi perdut la nitidesa de les talles, però quan la van recollir tenia restes de policromia al coll. Malgrat el seu estat de conservació, la semblança entre la creu de la fotografia de Valls i la de la Corriu ens fan pensar que podria tractar-se de la mateixa creu, o bé d'una molt similar, quasi idèntica. Per tant, la creu del museu fins ara atribuïda a la Corriu podria provenir de Santa Maria de Valls.

Deixem la recerca oberta per tal que cadascú esbrini a partir de les imatges si podria tractar-se de la mateixa creu o si podrien ser dues creus diferents, però amb molta similitud. Com a conclusió, convé recordar que gràcies als arxius fotogràfics podem obtenir informació històrica d'interès que ens permet descobrir de nou el nostre patrimoni cultural.

A dalt, l'església de Santa Maria de Valls. Al detall, la creu de pedra atribuïda a Sant Martí de la Corriu exposada al Museu de la Vall de Lord. A l'esquerra, capitells romànics de l'arc triomfal de l'església de Santa Maria de Valls (segles IX-X).

PATRIMONI ART

L'escultura de Palau Ferré a la Seu

LA SAGRADA FAMÍLIA DEL PINTOR CUBISTA VA SER CONSIDERADA MASSA MODERNA PER A L'ÈPOCA, I FINS AL 1995 NO VA TORNAR A LA FAÇANA DEL NOVICIAT

Francesc Marco-Palau > TEXT I FOTOGRAFIA

Avui, quan urgellencs i visitants caminen sota els frondosos plataners del passeig de Joan Brudieu de la Seu d'Urgell –i s'apropen cap a la biblioteca Sant Agustí, l'institut, el Parc Olímpic del Segre o la Fundació Sant Hospital– són pocs els que recorden que l'escultura de la façana del noviciat de la Sagrada Família té una història agitada, i que és obra d'un dels artistes més singulars de l'art català del segle XX.

Per tal de commemorar el centenari de la creació de l'Institut de les Germanes de la Sagrada Família d'Urgell, fundat el 1859 per la beata Anna Maria Janer Anglarill, a mitjan dècada dels anys cinquanta del segle XX els arquitectes Josep Miquel Serra i Josep Puig Torné van rebre l'encàrrec de reformar i ampliar l'antic espai de culte per tal de conformar una nova edificació eclesial, més d'acord amb les

necessitats creixents del moment i la seva confortabilitat.

El projecte renovador inclourà la participació d'aparelladors, constructors i també diversos artistes, com els vitrallers Gerald Henderson i Josep Maria Blay, així com l'escultor Tomàs Bel –autor del Via Crucis interior de fusta– i el pintor Maties Palau Ferré, que en el seu vessant escultòric idearia la imatge de la façana de la nova església.

Massa moderna. Format a l'Escola Superior de Belles Arts Sant Jordi, a la Barcelona de postguerra, el cubista Maties Palau Ferré (Montblanc, 1921-2000), va rebre la petició del racionalista Josep Puig Torné (Sarral, 1929-Barcelona, 2020), provinent de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura, per tal de construir l'emblema escultòric que havia de presidir la fa-

çana de la nova edificació, un dels primers grans projectes que va assumir l'arquitecte.

Palau Ferré, que després d'esdevenir per mèrits propis un dels noms emergents de la Ciutat Comtal –amb els Salons d'Octubre, la Sala Gaspar i els elogiosos articles d'*El Correo Catalán*– havia fet el pas a París per connectar amb els corrents internacionals de l'art, va conformar per a la Seu d'Urgell, l'any 1959, una imatge de gran format de la Sagrada Família, amb el seu propi estil postcubista.

Després d'instal·lar-la a la façana, la comunitat de monges va considerar que es tractava d'una obra massa moderna i –contra el criteri de l'arquitecte, que la trobava sublim– van decidir retirar-la i guardar-la en unes golfes de l'edifici. Puig Torné reivindicava l'artista i, així, demanava que si no hi havia

A l'esquerra, Maties Palau Ferré observa dos dels coloms de la Sagrada Família. A la dreta, Palau Ferré amb Josep Puig Torné a la façana del noviciat de la Seu d'Urgell, l'any 1995 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Marco-Palau.

l'obra de Palau Ferré, no n'hi hagués cap altra, i que la façana quedés nua.

L'escultura de Palau Ferré, de tres metres i mig d'alçada per dos metres i mig d'amplada, té una separació entre fragments de tres centímetres, per tal de superar les inclemències meteorològiques. S'hi veu la figura vertical de Sant Josep –vestit amb tons blaus, a l'esquerra de l'espectador–, la Verge Maria –a la dreta, vestida de blanc, amb un mantell de tons verdosos– i el nen Jesús –dret, al centre, amb roba de tons rogencs–, als quals sobrevolen amb les ales esteses tres coloms blancs plens de simbolisme.

El fet que la Verge, amb els característics ulls ametllats de les pintures de Palau Ferré, estigui afectuosament reclinada cap a la figura de Sant Josep és allò que va generar el debat iconogràfic i la dràstica decisió de la mare superiora.

A la façana, de nou. Van haver de passar 35 anys des d'aquell llunyà 1959, amb tots els canvis socials, polítics i també religiosos, perquè l'escultura de la façana de la Sagrada Família tornés al lloc per a la qual havia estat creada. Va ser després dels Jocs Olímpics, quan el juny de 1995, Puig Torné –que amb els anys havia dissenyat el Canòdrom de la Meridiana, l'edifici Renault de Tarragona o cases residencials al cap de Salou– va rebre el vistiplau de la nova generació religiosa per instal·lar un altre cop l'escultura censurada.

Aquell 21 de juny, el pintor Maties Palau Ferré i l'arquitecte Josep Puig Torné havien pujat junts amb cotxe cap a la Seu d'Urgell per poder gaudir d'un moment tan especial. El pas del temps havia donat la raó a l'art de Palau Ferré, aleshores ja en l'etapa de maduresa i havent incidit als Estats Units, que moriria pocs anys després,

l'1 de gener del 2000, sabent que urgellencs i visitants podrien gaudir de la seva escultura.

Cremar els quadres. La de l'escultura de la Seu d'Urgell no va ser, però, l'única circumstància artística convulsa que va patir Palau Ferré al llarg de la seva vida. A meitat anys setanta, la premsa de l'època es va omplir amb articles i reportatges que analitzaven una insòlita sentència del Tribunal Suprem al voltant del pintor.

El fet és que el 16 de maig de 1974 l'alt tribunal va dictaminar que Palau Ferré havia de pintar, encara, més de quaranta metres quadrats de pintura a l'oli per poder finalitzar un contracte lleoní que havia contret amb un empresari del món de la construcció que actuava a tall de marxant i al qual el pintor ja havia lliurat nombroses obres pictòriques en anys precedents.

L'episodi judicial va suposar un trasbals important per a l'artista que, després de complir la sentència, va decidir deixar d'exposar i a partir d'aleshores seria conegut com «el pintor que cremava els seus quadres». Recentment, l'escriptor Màrius Serra dedicava precisament a aquesta qüestió, des del terreny de la ficció, a la seva exitosa novel·la *La dona més pintada* (Proa, 2023).

L'any 2022 es va poder veure a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, a Lleida, una primera versió del fragment del cap escultòric de la Verge que, descartada per l'ar-

tista durant el procés de creació, Puig Torné havia conservat durant més de sis dècades.

La convicció de l'arquitecte amb l'obra de Palau Ferré es va valorar en una taula rodona commemorativa que aquell any va tenir lloc al Centre Obert d'Arquitectura de Barcelona, coincidint amb una exposició que l'Ajuntament de Sarrià va dedicar a l'amistat entre les dues personalitats ressenyades. El mateix any, l'Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell va organitzar una multitudinària visita guiada a 'la Punxa', en la qual va reflexionar-se sobre la rellevància de l'escultura de la Sagrada Família.

Tenint en compte totes aquestes circumstàncies, enguany que es compleixen 25 anys de la mort de l'ar-

tista, és un bon moment per apropar-se a 'la Punxa' de la Seu d'Urgell i gaudir de l'escultura de Palau Ferré, el pintor cubista que va projectar la fe a través de l'art i que el pas dels anys va confirmar la seva obra 🎨.

Instal·lació de l'escultura de Palau Ferré a la façana del noviciat, el juny de 1995. Al detall, l'escultura l'any 2024 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Marco-Palau.

Frescos Cadí, gustosos i ideals per a combinar

Sigui per a preparar una amanida deliciosa i nutritiva o uns sandvitxos gustosos, els frescos Cadí són un aliat perfecte per a un tipus de cuina que no renuncia al sabor. Són dos productes que destaquen pel seu gust làctic i la seva textura suau, aportant versatilitat a la cuina i que, ahora, donen vida a la terra.

Perquè consumint formatges Cadí estàs ajudant a mantenir viu el territori de l'Alt Urgell i la Cerdanya, fent que les famílies ramaderes de la Cooperativa rebin un preu just per la llet i les nostres treballadores i treballadors un salari digne.

**DONEM VIDA
A LA TERRA**

CADÍ

• DES DE 1915 •

*Nova
imatge!*

